

Párhuzamosság keresése a 4. osztályos magyar- és rajztanításban

I.

A komplex anyanyelv-tanítási kísérleten belül az olvasóvá nevelés, a rajz- és anyanyelv-tanítás közös lehetőségei, a játékos nyelv-tanítás foglalkoztat. Kiemelten alkalmazom a differenciált és csoportos oktatási munkaformákat a jobb képességűek (B) továbbfejlesztésére, a hátrányos helyzetűek és gyengébbek (A) felzárkóztatására; motivált feladatrendszerben.

„Most az a fő cél; hogy a gyerek birtokba vegye anyanyelvét, azonosuljon vele, s alkotó módon tudja alkalmazni.” (1)

A kísérlet kettős komplexitásra épül: 1. minden anyanyelvi órán minden anyanyelvi terület fejleszthető, de heti tervek szerint, a teljesítmények alapján határozzuk meg a domináns órai feladatokat. 2. a témával kapcsolatos csoportos (egyéni) könyvtári gyűjtőmunkára építve zenei, irodalmi, képzőművészeti, néprajzi alkotások kerülnek bemutatásra, elemzésre (elemi szinten).

„Kísérletünkben az irodalmat, az irodalmi élménynyújtást (látási és hallási meg-alapozottság, fantáziaébresztés) tekintettük alapvetőnek, meghatározónak. Ehhez kap-csoltuk a képzőművészeti (látásra alapozott) és a zenei (hallásra épített) élményt, melyet gyakran kísért mozgásos tevékenység is.” (2)

A helyi nagyközségi könyvtárral szoros munkakapcsolatot alakítottunk ki (évente kb. 30 órát töltve ott); magyar, rajz, környezetismeret, rajzsakkör, kisdobosfoglal-kozás, osztályfőnöki órák kapcsán. Tudatos olvasásirányítás mellett a tanulók jól tájékozódnak a katalógusok, a „szabadpolcok” könyvei között (rendszeresen kérdez-nek érdekességeket a Bölcs Bagolytól). Osztálykönyvtárunk könyveit is innét sze-rezzük be évente, (80–120 db) az életkor, az olvasási motivációk, az olvasótípusok, a tananyag ismeretében.

A dialektikus szemlélet kialakítása, a „szép” és a „rút” tartalmi jegyeinek az összehasonlító elemzése során pontos szómagyarázatok, szótárak, lexikonok gyakori használata mellett. A bemutatott alkotások is igényes és színes nyelvhasználatra szok-tatják a tanulókat. Olyan képességek fejlesztése a célunk, amelyek birtokában a gyere-kek felfogják, átérzik, helyesen értelmezik a szépet, a természetben, a társadalomban és a művészetekben. Az elgépiesedés, a közöny, az elidegenedés ellenpontjaként fej-lett érzelmeket kell kialakítanunk.

II.

A magyartanítás segítségével a következő indokok alapján törekszem a rajzos közlőnyelv fejlesztésére:

1. A gyerekek megismerése (2 házaspár teszt, családi élményrajzok),
2. gátlások oldása,
3. különféle technikák birtokában a személyiség jobban kibontakoztatható,
4. olvasási kedv fokozása (illusztráció: mese, vers),
5. azonnali sikerélmény (zsírkéretarajz),
6. a meglevő szókincs bővítése, árnyalása (műelemzések, mese-, versélmények során),

7. képszerűbbé, egyénibbé vált fogalmazások,

8. szógyűjtések, csoportosítások, festmények alapján (pl.: történet kifejező igék gyűjtése Rubens „Oroszlánvadászat” c. képeről).

„A mű megértésében, annak befogadásában az intenzív képzelet- és képzetasszociációs tevékenységnek meg a belső vizualitás képességének is jelentős szerepe van... Az ilyen rajzos megoldás, amelyet a gyerekek egyébként mindig örömmel csinálnak, összekapcsolva a vers stílusképeivel, hanghatásaival, érzékletesen szolgálhatja a belső látás fejlesztését.” (3)

9. történet összeállítás sorrenddel gyerekrajzokból, a hiányzó pótlása,

10. vázlatpontok megfogalmazása rajzzal, képregény,

11. kritika-önkritika fejlesztése saját munkaviszonyításával, didaktikai feltételek mellett.

„A rajzórák témarendszerének a felépítésénél a vizuális nyelv használatát, vagyis a vizualitást, az optikai tényezőket kell előtérbe helyezni, és mozgás-változás-fejlődés centráltságra kell törekedni... Mivel a vizuális üzenetek szemantikai információkat is hordoznak, és ezeket a továbbhaladás miatt tudatosítani szükséges, ezért élni kell vele a verbális nyelvi megformálási lehetőségekkel is.” (4)

12. jelzések jelmez, kellék, bábok készítése dramatizáláshoz,

13. párhuzamkeresések (pl.: magány-emberiség problematikája: Beethoven IX. szimfóniája (Örömóda) – Csontváry: Magányos cédrus – József Attila: Tél; Török hódoltság: Székely Bertalan: Egri nők, Tinódi Lantos Sebestyén: Eger vár viadaláról),

14. rajzos magyarázatok jelentésvizsgálatoknál.

A kommunikációt ne szűkített tartalmú kategóriaként értelmezzük, hanem bővítjük a nyelvi kommunikációt a gondolkodást tükröző vizuális jelek segítségével is! Ne ismerethalmazokat tanítsunk, hanem összefüggéssort láttassunk meg! Eligazodni segítségünk az információáradatban, sőt alkalmazni a megismert grafikai, festői, plasztikai jeleket! A könyvtár legyen az egyik ismeretbővítési lehetőség, ahol tájékozódni tudnak!

„Az irodalmi élmény felerősítése, elmélyítése érdekében mindenképpen indokolt és hasznos a társművészetek, a terstvérművészetek (a zene, a képzőművészet, a film) segítségével hívása.” (5)

III.

Kiemelt tantervi és kísérleti lehetőségek a magyar és rajz tanítása során.

1. Szabad légkör biztosítása választással (technika, mű); értékeléssel, illusztrációk, rejtvények, feladatsorok; könyves környezet biztosítása; kellékek készítése szituációjátékokhoz, „olvasó térkép” (6), gátlások oldása rajzban.

2. Differenciált és csoportos munkaformák alkalmazásának helye: új anyag önálló feldolgozása feladatlapmal néma olvasás mellett (az A csoporttal külön foglalkozom); gyakorláskor versenyszerűen; témazáraskor; ismétléskor; az órák részeként (a gyengék segítése, a jók rendszeres ellenőrzése, értékelése mellett) 4 állandó csoportunk van (29 fő), az elégségestől a jelesig, de alkalmi összeállításban is szívesen tevékenykednek. A szociometriai felmérés eredményét felhasználom a nem egyértelmű kapcsolatkeresés tekintetében. A csoportvezető szervez, irányít, javít összeszokottan, kritikusan. Konkrét eredmény: hogy tavaly a B csoportban 2, az idei tanév során 3 gyerek került árt, de átmeneti nehézségek miatt visszaesések is bekövetkezhetnek. A folyamatoságot, az érdeklődést, a fegyelmet fenntartását, a verseny formával, vagy az egy-

másnak (csoportonként) feltehető kérdések, illetve válaszok értékelésével biztosítjuk. Rajzórán a partner mindig választható.

3. Alkotásuk értékelésére pontozólapocskáink vannak (1–5). Mindenki egyidejűleg szavazhat! (Időt nyerünk, s az egész osztály véleményét látjuk.) A szélsőségeket indokoltatjuk, de a megfelelően értékeltével tesszük helyére a feladatmegoldást. A bírálat során önkritikára is adunk lehetőséget! Csak a helyesen leírt, jó tartalmi megoldásokat vesszük figyelembe a csoportversenyeken is.
4. Játékosan; könyvismertetés, könyvajánlás, riport, illusztráció; könyvtári vetélkedők, expedíciók (felismerő próbák: „idézet”, rajz), azonosító próbák: mesekellékek; képzeletfejlesztés, variációkkal a jó megoldás tisztázására; megjelenítés bábokkal; (sajátkészítésű; iparművészeti készlet); mesefigurák megmintázása agyagból; történetírás a leíró részekkel zenére; mese-tv; mesefüzet rajzokkal (szereplők-színek); csillagverseny (80 db csillagért jeles jár); könyvjutalom; találós kérdések; népi mondókák (+ beszédművelés); rajzos közmondásrészek folytatása; versírás rímekre; csalimesék stb.; címadás rajzhoz; téma, motívum szerinti rokonmű keresése; műsorszerkesztés (iskolai ünnepélyek, dekorációtervek, kivitelezés); képversek keresése (Nefelejcs); szóláskérés színekre; klasszikus nyelvi játékok stb.
5. Rajz bekapcsolása tematikus képpel. A felméréskor azonnal összetett problémarendszer látható egyénenként is; térábrázolás forma-, színgondok, technikaismeret, kompozíciós készség. A látvány alapján egyénenként célokat fogalmazunk meg.
6. Tapasztalataim: leszűkített tér fogalomhasználata (előtér, középtér, háttér) a végtelen tér, s a téri rétegek helyett! Rosszul rögződő sematikus formák alkalmazása (seprűfák, nap, bárányfelhő, rossz arányok és rossz kompozíciós elrendezések).

„...bensőséges forrásai vannak egy átlagos gyermekben a képi fantáziának; amíg az elbátortalanodás, a meg nem felelő oktatás és a hozzájuk nem illő környezet – néhány szerencsés kivételtől eltekintve – egykettőre tönkre nem teszi bennük az egészet.” (7)

Konkrét eredmény: tavaly a 3. osztály elején a saját munkáikban is fellelhető sematikus elemeket saját maguk fedezik fel társaik munkáiban, és javítják bírálatukkal. A megfigyelt formák problémarendszere helyett a vélt gondolatok fogalmazódtak meg a munkáikban.

„A szánkót húzó alak megrajzolásához semleges alaklemez adok... Mivel a test felső része nehezen rajzolható, főként nehezen téphető ki, valamint ezzel az alak nagyságát kívánom egységesíteni, itt szükségesnek tartom az alaklemez használatát.”

(8) Módszertanilag nem értek egyet a cikkel, ugyanis véleményem szerint éppen az egyéni megfigyelést, a mozgás dramatizációját, a gyerek egyéni élményszabadságát zárja ki, s halad a formalizmus felé, egy adott szempont szerint fogadja el az uniformizált, vélt látványt, a tanító által szabott érthetetlen korlátok között! Elbátortalanítjuk, eljlesztjük a gyereket az ilyen vélt nehézség áthidalásától, megtörjük a gondolatmenetét. Egyszerűbb a probléma elkendőzése, mint megoldása! Elgondolkodtató, hogy 3. osztályig nem alkalmazzák a színkeverést, a színeltalálás módszerét! Csak teletített alapszínekkel dolgoznak.

A felületekhez nem egyértelműen rendelik az eszközt! (Pl.: színes ceruza vagy filc nagyméretű rajzlapon!) Érdemes lenne már óvodában indítani a technikai ismeretek skáláját az életkorhoz kötöttem. Rosszul kezelik a zsikrátát. Alsó tagozaton az egyik leghálásabb technika! Gyors, mutatós, azonnali sikerélményt nyújt. Lehet grafikus és festői módon dolgozni vele, festékkel keverhető és visszakaparható. (Felület-

játékok.) Ha magyarórán is rajzoltatunk, ne közhelyekkel dicsérjünk: „jó, ügyes, szép”. Miért? Ítéleteket fogalmaztassunk meg a gyerekekkel! Mi a negatívum? Hogyan javítható? Minden esetben konkrét tanácsok, összehasonlítható elemzések kellenek egyénre szabva, a didaktikai cél szerint! Különben nem lesz javulás a teljesítményben.

A problémák kiküszöbölésére mutassunk be, elemezzünk műalkotásokat! Az órák didaktikai céljai szerint bontsuk a képet!

7. Ajánlható: forma-, felület-, színtanulmányok készítése, kiemeléssel, képi mozgatással, grafikai jelek megfogalmazással (nagyító használata), ceruza, toll, diópác, ecset, filc, agyag, gipszöntés stb. segítségével; az alak és párhuzamosan a csontvázmodell mozgatásának megfigyeltetésével, mozgásábrázolással először foltszerűen, pl.: zsírkretával, társaik, önmaguk megjelenítésével. Használható pl.: Barcsay Jenő: Művészeti anatómia c. könyve, vagy Ember és drapéria c. műve. Az amorf és humanizált formák összehasonlítása, szerkezeti elemzése, több nézetű ábrázolása, több rajz készítése egy rajzlapra! Lehetőségek: térépítés síkokból, térplasztika (járműterv; forma-funkció), fázisrajzok (rajzfilm); folyamatábrázolás (virágnylás, száradás); képregény, nyomatok, textiltervek, bőrmunkák, batikolás, szövés-fonás, kecsua, gyöngyfüzés, különféle ritmusképzések, papírtépés, papírragasztás, mozaik természeti formákból, plakáttervek, csendéletek festése, külső és belső terek fények változásai szerint stb. Bevált a guache és a tempera alkalmazása. (Vidéken az aquarellhez nehezen beszerezhető a megfelelő minőségű papír.)

„Kinetikus elemzőmódszerek tanítása, pl.: szoborjáték (emberszobrászat, kézzel: körvonal, épület, szobor, erővonalak) ... amellyel a műértékelő gondolkodás, a műelemzés szellemi folyamatát próbáljuk feljesztetni.” (9)

Sajnos, az iskolák tárgyi feltételei mögött gyakran anyagi gondok állnak, de a patronáló szocialista brigádok jól szervezhetők a segítséghez (máris nem formális a kapcsolat)!

„...vajon élmény-e valóban, mindenki számára vagy a megszokás, a közhely kényelmessége, amivel rábólintunk, hogy igen, nagy művész, nagy mű – és fut tovább mindenki a maga útján, anélkül, hogy meghallgatná, megnézné, vallatóra fogná, az életében” (10)

IV.

Véleményem szerint segíteni igazán csak szemléletváltoztatás (szülők, kollegák, felnőttek) mellett lehet, ha hiszünk a tanítványainkban! Eredményeket felmutatva kell rangot adnunk a rajztantárgynak, hogy a megbecsülést illetően a többivel „egyszintre” kerülhessen!

A tanterv szabadságot ad a helyes értelmezés, az igényes és a változatosságra épített tanítás alkalmazására, ez a mi feladatunk! A leírt (bevált és javasolt módszerek) segítik a kísérleti munkát, de alkalmazásuk során megkönnyíthetik a szabadidő hasznos eltöltését, a napközi munkafoglalkozások gondjait, fenntartja az érdeklődést a gyerekekben. Gondolkodtat, összefüggéslátásra nevel, sikerélményt nyújt, kezűgyességet fejleszt, tartós érzelmeket alakít ki, megbecsülésre szoktat a klasszikus és mai műalkotásokat illetően.

Tegyük ki a gyerekek elé a megvalósított feladatsorokat, hogy a tanulságokon elgondolkodhassanak, átalakíthassák saját munkáikat, több megoldáshoz juthassanak a látottaknál!

Használjuk ki e tantárgyak által nyújtott lehetőségeket, hiszen a transzferhatás eredményessége, tapasztalataim bizonyossága alapján is megéri!

1. *Dr. Szirmay Endre*: Kreativitás az anyanyelvi nevelésben = Módszertani Közlemények 1978. 18. évf. 5. sz. (274–279. 1.)
2. *Baltási Judit*: Milyen szintet értek el negyedikesek a kiemelt esztétikai nevelés eredményeként? = Módszertani Közlemények 1979. 19. évf. 2. sz. (121–127. 1.)
3. *Dr. Dobcsányi Ferenc*: Gondolatok műelemzésünk gyakorlatáról = Módszertani Közlemények 1980. 20. évf. 5. sz. (300–306. 1.)
4. *Horváth Dénes*: Gondolatok az első osztályos rajz tantárgyhoz = Módszertani Közlemények 1979. 19. évf. 1. sz. (31–40. 1.)
5. *Dr. Dobcsányi Ferenc*: Irodalomtanításunk tantárgypedagógiai alapelvei = Módszertani Közlemények 1979. 19. évf. 5. sz. (295–303. 1.)
6. *Dr. Solymár István*: Könyvtársarok a tanteremben = A Tanító 14. évf. 1976. 3–4. sz. (14–16. 1.)
7. *Horváth Dénes*: A formák sokfélesége = Módszertani Közlemények 1981. 21. évf. 1. sz. (36. 1.)
8. *Szabó Józsefné*: Rajzóra a második osztályban = A Tanító 13. évf. 1980. 2. sz. (20. 1.)
9. *Kárpáti Andrea*: „A képzőművészet nyelve” = Módszertani Közlemények 1979. 19. évf. 5. sz. (280–284. 1.)
10. *Zentai Mária*: Műalkotáselemzési órák a Magyar Nemzeti Galériában = Módszertani Közlemények 1982. 22. évf. 1. sz. (45–53. 1.)
11. *Baktay Patrícia*: Rajztanmenet: negyedik osztály (kézirat)
12. Az általános iskolai nevelés és oktatás terve 2. kötet OPI, Bp. 1977. (54–80. 1.), (230–236. 1.)

PÁPAY PÉTER
Győr

Programozható zsebszámológép alkalmazása az alsó tagozatos matematikatanításban

Napjainkban tanúi vagyunk a számítástechnika rohamos fejlődésének. Ennek egyik legkézzelfoghatóbb jele az, hogy ma már egyre több család birtokában található zsebszámológép. A néhány éve még különlegességnek számító eszköz mindennapos lett. A szülők saját vagy nagyobb gyermekük számára beszerzik ezt az eszközt, amelyet az alsó tagozatos tanuló is kézbe vesz, ismerkedik vele, használja. Struccpolitikát folytatnánk akkor, ha erről nem vennénk tudomást. A tanulók az iskolába is elviszik a gépet, megmutatják társaiknak, tanítójuknak, akiktől tanácsot kérhetnek, hogyan, mire használják.

A zsebszámológépeknek rendkívül széles skálája kapható a boltokban a legegyszerűbb, csak az alapműveletek elvégzésére képes típustól a sokféle függvény értékeit megadni képes, sőt programozható típusokig. Áruk csökkenő tendenciát mutat, így további elterjedésük várható.

A matematika módszertanával foglalkozó szakembereknek tehát el kell gondolkozniuk azon, hogy mikor, milyen formában kerüljön arra sor, hogy a tanulókkal megismertessük kezelésüket. Egy bizonyos, hogy az alsó tagozatban kell elkezdenni az ismerkedést, hogy a számológép használata a későbbiekben természetessé váljék a gyermek számára, sőt igényelje annak használatát. Biztos, hogy aki megismerte a gép használatának előnyeit, többé nem tud lemondani róla.

A számolási készség fejlesztésének problémáiról sok szó esett az elmúlt néhány évben, az új matematika tanterv bevezetése során.